

הריגת עוברים

[א]

בבן נח

שפך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם. (בראשית פרק ט, ו)

הגמ' (סנהדרין נז, ב) מביא שנחלקו התנאים האם בן נח נהרג על הריגת עוברים. וז"ל הברייתא בן נח נהרג בדין אחד ובעד אחד שלא בהתראה מפי איש ולא מפי אשה ואפילו קרוב, משום רבי ישמעאל אמרו אף על העוברין. ואמרינן בגמ' מנהני מילי, אמר רב יהודה דאמר קרא (בראשית ט) אך את דמכם לנפשותיכם אדרש אפילו בדין אחד, מיד כל חיה אפילו שלא בהתראה, ומיד האדם אפילו בעד אחד, מיד איש ולא מיד אשה אחיו אפילו קרוב. משום רבי ישמעאל אמרו אף על העוברין מאי טעמיה דרבי ישמעאל דכתיב (בראשית ט) שפך דם האדם באדם דמו ישפך איזהו אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר שבמעו אמו.

במקום פיקו' נ

המנחת חינוך (מצוה רצה-רצו) מסופק האם מותר לבן נח להרוג עובר כדי להציל האם. דהנה מבואר בסנהדרין (עב, ב) דאף קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו, ומקשה הש"ס ממשנה דאהלות דאשה שהיתה מקשה לילד, החיה פושטת את ידה וחוטכת אותו לאברים להציל את האשה, יצא ראשו אין נוגעין בו מפני שאין דוחין נפש מפני נפש, ואמאי הא הו"ל רודף, ומשני שאני התם דמשמיא קרדפי לה, וא"כ לא הוי רודף, ואסור להציל נפש עם נפש אחר. וברישא הטעם שמותר משום דכל זמן שלא יצא ראשו לא הוי נפש, ע"כ חותכין אותו להציל האם, וכפירש"י שם. א"כ בבת נח המקשה לילד אף דלא יצא ראשו אפשר דאסור לחתוך העובר, כי לגבי בן נח נחשב נפש ואין דוחין נפש מפני נפש, ורודף לא הוי דמשמיא קרדפי לה, או דילמא דבאמת כיון דחזינן גבי ישראל דלא איקרי נפש, רק דגזרת הכתוב היא שבן נח נהרג על הריגת עובר, אבל נפש לא מיקרי אפילו לגבי ב"נ, וממילא מותר להציל עצמו כמו שאר עבירות.

רודף אחר עובר

עוד נ"מ בחקירה הנ"ל (האם לגבי בן נח עובר מקרי "נפש", או"ד דהוי חיוב בעלמא) אם רודף אחר עובר בן נח להרגו, דהיינו רודף אחר האם כדי להרוג העובר, האם מותר להורגו, שאם עובר מקרי נפש לגבי ב"נ, רשאי חבירו להרוג אותו, אבל אם גם אצל בן נח לא נקרא שפיכת דמים, אלא הוי כמו שאר עבירות, א"כ אסור לחבירו להרגו כי לא מקרי רודף.

[ובישראל שרוצה להרוג עוברין בפשטות דלא מקרי רודף, ואסור לחבירו להרוגו כי לאו בכלל נפש הוא. אלא דעדיין יש להסתפק לפי מה שמובא לקמן שיטת האגר"מ שישראל שהורג עובר נחשב כרוצח, א"כ אולי יש עליו דין רודף].

לגבי עיקר החקירה האם לגבי בן נח עובר מקרי נפש, ע"י בתוספות הרא"ש (סנהדרין נט, א) שכתב וז"ל דאיפשר דאפי' בגוי שרי להציל, כיון דלא מיקרי נפש ואף על גב דגזירת הכתוב הוא שמתחייב עליו. הרי לן להדיא שאפילו לגבי בן נח עובר לא מקרי נפש.

פיקו' נ בבן נח

מדברי התורא"ש אפשר לפשוט ספק אחר של המנחת חינוך, דהנה הגמ' בסנהדרין (עד, ב) מסופק האם בן נח מצווה על קידוש השם, והקשו בתוס' הרי "וחי בהם" ולא שימות בהם, נכתב רק אצל יהודים, א"כ מהיכ"ת שאינו מחויב למסור נפשו על מצוות, ות"י דרק אצל יהודי שחייב למסור נפשו על הג' עבירות החמורות, היה ה"א שחייב למסור נפשו על השאר, ולכן צריך ו"חי בהם" לומר שאינו מחויב למסור נפשו, אבל אם בן נח אינו מצווה על קידוש השם, אז אין ה"א שבשאר מצוות יהיה מחויב למסור נפשו

למיתה, א"כ גם בלי "וחי בהם" פטור מלמסור נפשו. אבל עדיין מסתפק המנ"ח (שם) האם יש הבדל בין "אנס" ל"חולי", ר"ל דאולי אינו מחויב למסור נפשו כשמאיימין עליו שאם לא יעשה העבירה יהרגו אותו, אבל במצב של פיקו"נ, ר"ל שהוא חולה שיש בו סכנה ואם לא יעבור עבירה ימות, אולי חייב למות ולא יעבור העבירה.

[וחילוק זה מוצאים גם לגבי יהודי, שבדיעבד היכא שהיה הדין יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג, פסק הר"מ (פ"ה מהל' רוצח) שאין מענישין אותו דאונס רחמנא פטריה, אבל לענין חולי, היכא שהדין היה שאסור לו לעבור ועבר, חייב מיתה.]

עוד הסתפק שם שאפילו את"ל שפיקו"נ דוחה עבירות בבן נח, האם דוחה גם עבירה של חברו, ר"ל האם בן נח מותר לעבור עבירה כדי להציל בן נח חברו. ומדברי הרא"ש מבואר שלא לבד שמותר לו לעבור עבירה להציל נפשו, אלא שמותר לעבור עבירה גם להציל בן נח חברו, וכל הספק שלו אינו אלא לגבי הריגת העובר שהוא חייב עליו מיתה. אמנם לפי מש"כ הגר"ח בסמוך אין ראיה.

בעיקר ספיקו של המנ"ח יש לדון בדברי הגר"ח (הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א) שמסופק האם עיקר ההצלה של הנרדף היא משום דין פקוח נפש של כל התורה כולה, או דנימא דגם עיקר ההצלה של הנרדף היא מהך גזירת הכתוב של רודף, והוא דין הצלה בפני עצמו של נרדף, מלבד דין פקוח נפש של כל התורה. ועי"ש שרוצה להוכיח כצד השני, שהרי מבואר בסנהדרין (עב, ב) דילפינן דין רודף מקרא דשופך דם האדם באדם דמו ישפך, מוכח א"כ דדין זה שייך גם בבני נח, דפרשה זו הלא נאמרה לנח, וכן הוא להדיא בסנהדרין (דף נז, ב) דחשיב להך דיכול להציל באחד מאבריו בכיוצא בזה דנכרי בנכרי כמו ישראל, וכן הוא ברמב"ם (פ"ט מהל' מלכים), הרי להדיא דאם אינו יכול להציל באחד מאבריו מצילין אותו בנפשו של רודף גם בבני נח, והרי לא מצינו דין פקוח נפש בבן נח, אלא ודאי דהוי גזירת הכתוב בפני עצמו להציל הנרדף בנפשו של רודף, ואין זה שייך לפקוח נפש דכל התורה כולה, ושייך זה גם בבן נח, דהוא בכלל דינין. וכבר השיג עליו מרן החזו"א מהא דמבואר בתוס' שאע"פ ש"וחי בהם" בישראל כתיב בכל זאת גם בן נח אינו מחויב למסור נפשו, וצ"ל שס"ל להגר"ח כחילוק המנ"ח, דשאני "אנס" מ"חולי".

לעבור עבירה כדי להציל עובר

עוד נ"מ בחקירה הנ"ל יתכן, האם מותר לבן נח לעבור עבירה כדי להציל עובר בן נח. דלגבי עובר יהודי נחלקו הראשונים האם פיקו"נ של עובר דוחה מצוות, דעת בה"ג דמחללין שבת על עובר, אף דקודם שיצא ראשו חותכין אותו מפני סכנת האם, וכן ההורגו אינו נהרג עליו, מכל מקום לענין לעבור על המצות אמרינן מוטב שיחלל שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה. אבל דעת הרמב"ן דדוקא במתה האם דהרי הוא כילוד ודלת ננעלה בפניו ולא ירך אמו הוא, ע"כ מחללין עליו את השבת, אבל באמו חיה אין מחללין עליו את השבת. ואצל בן נח מסתפק המנחת חינוך (שם) האם מותר לעבור עבירה משום הצלת עובר, (לפי הצד דמותר לעבור בשביל בן נח אחר), צדדי השאלה דאפשר דמשום עובר אסור משום דלא מקרי נפש, או"ד אפילו להרמב"ן דעל עובר אין מחללין, אולי זה דוקא בישראל דפטור על הריגת עובר, אבל אצל בן נח דחייב על העוברין, אפשר דמיקרי נפש. ולפי תוס' הרא"ש גם אין מקום לספק זה שעובר לא מקרי נפש. (וזה פשוט דלגבי ב"נ לא אומרים "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור", היינו שכדאי לעבור עליו עבירה כדי שיוכל לקיים מצוות אחרות, דזה נלמד ממה דכתיב "ושמרו בני ישראל וכו'", ולא שייך בב"נ).

יהודי לעשות הפלה לגוי

יש להסתפק האם יש איסור ליהודי לעשות הפלה לגוי, ועי' בשו"ת צי"א (ח"ט סי' נא פ"ג) שיש להחמיר שלא לתת לעכו"ם להפיל עובר, ועדיף שישראל יעשה ההפלה, משום שהם מצווין על העוברין, ועוברים על לפנ"ע כשאין אחרים בלעדו שמוכנים ג"כ לבצע זאת. ומכ"ש שאסור כשלא נשקפת סכנה לאשה. וכמו כן כשיש מן הצורך לסדר הפלה לעכו"ם, יש לחזור שיעשה זה רופא ישראל. אבל לכאורה דבריו תמוהים, שהיכא שהיהודי עושה ההפלה אין כאן לפני עור, שהגוי אינו עושה כלום, ואינו מכשילו באיסור. ולקמן הבאנו דברי האמונת שמואל שהיכא שאין ה"מכשיל" מצווה ליכא לפנ"ע, ומה"ט התיר לרופא יהודי לתת לנכרית סם שיגרום הפלת עובר.

הריגת עוברין ע"י שליח

אבל יש לדון מטעם אחר, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' רוצח ושמירת הנפש) שהשוכר הורג להרוג את חברו, או ששלח עבדיו והרגוהו, או שכפת חברו והניחו לפני הארי וכיוצא בו והרגתו החיה, וכן ההורג את עצמו, **כל אחד מאלו שופך דמים הוא ועון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים ואין בהן מיתת בית דין**. ובהלכה ג' כתב הר"מ שדין זה נלמד ממה שכתוב "מיד כל חיה אדרשנו" - זה המוסר חברו לפני חיה לטרפו, "מיד האדם מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם" - זה השוכר אחרים להרוג את חברו, ובפירוש נאמר בשלשתן לשון דרישה, הרי דינם מסור לשמים. הרי לן שמי שהרג ע"י שליח חייב מיתה לשמים, ויש להסתפק אם זה שייך גם בבן נח. א"כ גוי ששכר רופא לעשות הפלה אז הוא חייב מיתה בידי שמים, וממילא מי שמבצע הפלה עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול.

שוב ראיתי שהכלי חמדה (פרשת שמות) מביא קושיית הפרשת דרכים על הא דאיתא במדרש שפרעה צווה למילדות להרוג העוברין כדי שלא יענש, וק' מהא דאיתא במדרש שב"נ נהרג אם הרג ע"י שליח. ות' הכל"ח דממ"נ אי דרשינן "באדם" לרבות שליח פטור על העוברין, ואם דרשינן לחייב על העוברין פטור ע"י שליח. עי"ש שכן דייק במה שהר"מ פסק שב"נ חייב על בעוברין, ולא הביא שב"נ חייב ע"י שליח. אבל צ"ע שבאותו מדרש שכתוב שב"נ חייב ע"י שליח ג"כ כתוב שחייב על העוברין. וז"ל המדרש (ב"ר פרשת נח פרשה לד) "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" - א"ר חנינא כולהם כהלכות בני נח, בעד אחד, בדיין אחד, בלא עדים, ובלא התראה, **ע"י שליח, ע"י עוברים**, בעד אחד בדיין אחד, "שופך דם האדם באדם" - אחד, דמו ישפך, בלא עדים ובלא התראה, **שופך דם האדם דמו ישפך, ע"י שליח, שופך דם האדם, ע"י אדם, דמו ישפך, על ידי עוברים**.

ועי"ש שהק' על זה מהא דכתב הר"מ (הנ"ל) שהשופך דם ע"י שליח חייב מדיני שמים, ונוקט הכל"ח שזה שייך גם בב"נ, שהר"מ לומד את זה מפסוקים שכתובים אצל ב"נ, (וצ"ע דהוי "נאמרה ולא נשנית") א"כ מה הרוויח פרעה, שעדיין יהיה חייב מדיני שמים. ות' הכל"ח שרק "שופך דמים" חייב מד"ש אבל ההורג עובר לא נחשב לשופך דמים, הראיה שישראל אינו נהרג עליו. (זה קשור לחקירת המנ"ח הנ"ל)

[ב]

בישראל

האם יש איסור להרוג עובר

זה פשוט שאין ישראל נהרג על הריגת עובר, כמבואר במשנה (נדה מג, ב) שתנוק בן יום ההורגו חייב, ובגמ' דכתיב (ויקרא כ"ד) ואיש כי יכה כל נפש מ"מ. אבל יש להסתפק האם יש כאן איסור, ולפי הצד שיש איסור, האם יש כאן איסור רציחה או איסור בעלמא.

האם עובר מקרי "נפש"

ועי' בגמ' (סנהדרין עב, ב) אמר רב הונא קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו, קסבר רודף אינו צריך התראה לא שנא גדול ולא שנא קטן. איתיביה רב חסדא לרב הונא יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש, ואמאי רודף הוא שאני התם דמשימא קא רדפי לה. וכתב רש"י ד"ה יצא ראשו - באשה המקשה לילד ומסוכנת, וקתני רישא, החיה פושטת ידה וחותרתו ומוציאתו לאברים, **דכל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא וניתן להורגו ולהצילו את אמו**, אבל יצא ראשו אין נוגעין בו להורגו, דהוה ליה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש. מבואר ברש"י שעובר לא מקרי "נפש", וא"כ לכאורה מבואר שלכאן איסור רציחה בהריגתו. (עי' לקמן שיטת הגרמ"פ)

אבל יעוין בחידושי הריטב"א (נדה מד, ב) שמביא מה שהקשו בתוספות דבסוגיא (שם) משמע דעובר לא חשיב נפש, וכן משמע מהא דהכה את האשה ויצאו ילדיה שאין שם אלא תשלומי ממון, דמי ולדות כשפחה הנמכרת בשוק, כדאיתא בב"ק (מח, ב), והכי נמי משמע מהא דאמרינן בסנהדרין (עב, ב) האשה שהיא מקשה לילד חותכין את הולד ומוציאין אבר אבר יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, אלמא עובר לאו נפש הוא, וק' א"כ היכי אמרינן בפ"ק דערכין (ז, א) האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין וקורעין אותה ומוציאין את הולד, וכיון דלאו נפש הוא היכי מחללין עליה את השבת,

ותירצו דאע"ג דלאו נפש הוא היינו לחייב ההורגו או לדחות נפש אמו כדי שלא יגעו בו, אבל לענין הצלתו בשבת דינו כנפש, דהא שייך לומר בו טעמא דאמרינן גבי בן קיימא חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ולפירוש זה עוברת שהריחה כשם שמחללין שבת מפניה אם הוריקו פניה כן מחללין מפני הולד, כן כתב בעל הלכות גדולות ז"ל. משמע שלענין חילול שבת יש עליו "שם" נפש, א"כ יש עדיין להסתפק אולי יש כאן מיהת איסור רציחה. אמנם הרמב"ן (שם) תי' על קושיות הריטב"א וז"ל ולא קושיא היא, התם אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שיקיים שבתות הרבה. משמע שאע"פ שאינו נפש כלל מותר לחלל עליו שבת כדי שישמור לעתיד שבתות הרבה.

שיטת התוס' שליכא איסור

מדברי התוספות (נדה מד, ב) משמע שליכא איסור כלל להפיל עובר, וז"ל אם תמצי לומר דמותר להורגו בבטן אפילו מתה אמו, (ולא הוי כמונח בקופסא) אמאי מחללין עליו את השבת שמביאין סכין דרך ר"ה לקרוע האם, כדמוכח בפ' קמא דערכין (ז, ב), וי"ל דמכל מקום משום פקוח נפש מחללין עליו את השבת אף ע"ג דמותר להרגו, דהא גוסס בידי אדם ההורגו פטור כדאמר פרק הנשרפין (סנהדרין עה). דרוב גוססים למיתה, ומחללין את השבת עליו, כדאמר פרק בתרא דיומא (פד, ב) דאין מהלכין בפקוח נפש אחר הרוב. הרי לן מבואר בדברי התוס' שאין איסור בהריגת עוברין, וכל הספק של תוס' אינו אלא היכא שכבר מתה האם כמבואר שם.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן נא פ"ג) כתב לבאר שדברי התוס' הם למאן דלית ליה דאמרינן ליכא מידעם דלעכו"ם אסור ולישראל שרי, ולכן אין כל יסוד לומר דבישראל איסורא מיהא איכא, דאין לנו שום לימוד על כך, ויתכן רק לומר דאיכא מיהת איסורא מדרבנן, משום גדרת גדר בנינו של עולם, והתוס' איירי מדין תורה בזה.

ומצינו כמה מגדולי הפוסקים שסוברים כן בדעת הרמב"ם דלא ס"ל להלכה הך כללא דליכא מידעם, יעוין בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סימן יט) שמבאר כך את דברי הרמב"ם (פ"ט ממלכים) שבהמה מפרנסת שריא לישראל ואסור לב"נ, דלית ליה להלכה הכלל של מי איכא מידי. וכ"כ הערוך לנר (סנהדרין נט, א), לבאר כן בדעת הרמב"ם. ויתירה מזאת כותב לומר דהרמב"ם לקח לו להכריע כן כמאן דלית ליה האי כללא בהיא מתניתין דאהלות גופא, דממ"ש שם דקודם שיצא ראשו חותכין העובר במעיה, וכקושיית התוס' שם, ולית ליה תי' התוס', אלא ס"ל דהך משנה לית לה הכלל של מי איכא מידי.

ועי"ש שמציין לשו"ת אמונת שמואל (סימן י"ד) דכותב שם בפשיטות שלא רק שאין בעוברין איסור דאורייתא, אלא אפילו מדרבנן ליכא אלא קצת איסור, וז"ל לפ"ז נראה להתיר לרופא ישראל ליתן לגויה זונה משקה שתשתה כדי להפיל ולהמית עוברת, אף דס"ל ב"נ מצווים על העוברים, וישראל אינו מצווה, אף דהתוס' כתבו דיש איסור בדבר, מ"מ אין בו מיתה לישראל ושרי בעוברים, וליכא כאן משום לפני עור כיון דהאי איסור לדידיה שרי בעוברים, שאין בו איסור דאורייתא אלא קצת איסור דרבנן, דהא שרינן לכתחילה בחיה ודוחין נפש מפני נפש כשלא הוציא עובר את ראשו, א"כ ליכא שום איסור בהושטה לגוי אף שהיא מצווה על העוברים.

שיטת התוס' במס' חולין שיש איסור

והנה התוספות (מסכת סנהדרין נט, א) לגבי הא דאיתא התם שליכא מידי דישאל מותר ולבן נח אסור, הקשה מהא דאמרינן (עב, ב) יצא ראשו אין נוגעין בו דאין דוחין נפש מפני נפש, אבל קודם שיצא ראשו החיה פושטת ידה וחתכתו לאברים ומוציאה כדי להציל את אמו, וכה"ג בעובד כוכבים אסור כיון שהזוהרו על העוברים, ותי' דהא נמי בישראל מצוה כדי להציל, ואפשר דאפילו בעובד כוכבים שרי, וזה כשיטתו שהיכא שיש מצוה בישראל אז אז שייך שיהיה אסור לבן נח ולא לישראל. אבל התוספות (חולין לג, א) תירצו דאף על גב דישאל אינו נהרג, מ"מ לא שרי.

ונחלקו האחרונים מה האיסור בשו"ת מהרי"ט (סי' צז) כתב שהאיסור הוא איסור חובל. ובשו"ת חו"י (סי' לא) כתב שהאיסור הוא השחתת זרע. אבל עי' בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סימן סט) שנקט כדבר פשוט שלכו"ע יש בהריגת עובר משום איסור רציחה. והא דכתבו התוס' בנדה שמותר להרגו, תי' הגרמ"פ שפשוט וברור שהוא טעות סופר וצריך לגרוס במקום מותר פטור. (ועי' בשו"ת צי"א חלק יד, ק שתמה

עליו). ועי"ש שמוכיח כדבריו מדברי הרמב"ם (פ"א מהלכות רוצח ה"ט) שכתב טעם על מה שבמקשה לילד מותר לחתוך העובר שבמעיה כדי להציל את האם, מפני שהוא כרודף אחריה להורגה, והוא מהדין דחייבה תורה לכל ישראל להציל הנרדף אפילו בנפשו של רודף, אפילו כשהרודף הוא קטן ואף כשרודף באונס, הרי דסובר דאף שפטור הוא, עכ"פ לענין האיסור כרציחה ממש, שלכן היה אסור להורגו, והטעם שמחויב להרגו אינו אלא משום הצלת הנרדף בנפשו הרודף. כוונת הגרמ"פ בראייתו הוא, שאם אין כאן רציחה אלא איסור בעלמא, היה מותר להרוג העובר גם בלי הדין של רודף, ר"ל דאז משום פיקו"נ דעלמא מותר להרוג העובר, אבל אם יש כאן משום רציחה, אין פיקו"נ דוחה רציחה אם לאו באופן של רודף.

אבל עי' המשך דברי הרמב"ם שכתב שמשווציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, וזהו **טבעו של עולם**, וכן מובא בשו"ע (חו"מ סימן תכה סעיף ב), ועי' בסמ"ע (ס"ק ח) שמתקשה למה הוצרך להוסיף "וזה טבעו של עולם", ומסביר הסמ"ע שלא תאמר הולד הרי הוא רודף ויצילו את אמו בנפשו, קמ"ל כיון שטבע של עולם בכך, אין דין רודף עליו, ואעפ"כ בעודו במעיה מותר לחתכו אף על פי שהוא חי, **שכל שלא יצא לאויר העולם אין שם נפש עליו, והא ראייה דהנוגף אשה הרה ויצאו ילדיה ומתו משלם דמי הולדות ואין שם רוצח ומיתה עליו**. משמע שאינו לומד בדברי הרמב"ם שההיתר להרוג העובר הוא מחמת רודף, אלא משום דלא נחשב לחי, ודלא כהגרמ"פ.

כדברי הסמ"ע שמהפרשה של דמי ולדות יש ללמוד שאין איסור רציחה לולדות מבואר גם בראשונים, וז"ל היד רמה (סנהדרין נז, א) משום ר' ישמעאל אמרו אף על העוברין שבמעיה אמן, שאם הכה את האשה ויצאו ילדיה ומתו חייב, דאלו ישראל לא מיקטיל אעוברין שנאמר כי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון, כלומר באשה ענוש יענש על העוברין כאשר ישית עליו בעל האשה, אלמא אעוברין פטור, ולא מיקטיליא ליה עד שיהא תנוק בן יום אחד, והוא דקים ליה בגווייה שכלו חדשיו, כדתנן במס' נדה תינוק בן יום אחד ההורגו חייב.

וז"ל הרמב"ן (תורת האדם שער המיחוש - ענין הסכנה) כשדן בדברי הבה"ג שמחללין שבת להציל עובר, ואע"ג דתנן (אהלות פ"ז) האשה המקשה לילד מביאין סכין ומחתכין אותו אבר אבר יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, דאלמא מעיקרא לית ביה משום הצלת נפשות, ותנן נמי (נדה מד, א) גבי תינוק בן יום אחד וההורגו חייב, ודוקא בן יום אחד אבל עובר לא, וקרא נמי **כתיב דמשלם דמי ולדות**, אפילו הכי לענין שמירת מצות מחללין עליה, אמרה תורה חלל עליו שבת אחת שמא ישמור שבתות הרבה. הלכך אפי' בהצלת עובר פחות מבן ארבעים יום שאין לו חיות כלל מחללין עליו כדעת בעל הלכות.

ובעיקר דברי הרמב"ם כבר התקשו האחרונים שלגבי עובר משמע שההיתר להרגו הוא מחמת רודף, ואילו אח"כ כתב דהוי טבעו של עולם משמע שלא נחשב לרודף. ועי' בזה בחי' הגר"ח באריכות ואכמ"ל.

יהודי להרוג עובר גוי

ויתכן נ"מ בין הפשטים האם מותר ליהודי להרוג עובר בן נח, שלפי המהרי"ט שהאיסור הוא חובל בחבירו, א"כ פשוט שאינו אסור אלא ביהודי, אבל אין איסור לחבול בבן נח. ולפי החו"י שהאיסור הוא השחתת זרע, מסתבר גם כן שאין איסור בגוי, שרק השחתת זרע יהודי אסור ולא זרע גוי. אבל לפי הגרמ"פ שיש כאן משום רציחה, מסתבר שגם בעבר גוי ישנו האיסור.

יהרג ואל יעבור

עוד נ"מ היכא שמאיימים עליו שאם לא יעשה הפלת עובר יהרגו אותו, שלפי הגרמ"פ יש כאן איסור רציחה, א"כ אע"פ שאין חיוב מיתה בהריגת עובר, אבל לכאורה נחשב כאביזרייהו דשפיכת דמים, שהדין הוא יהרג ואל יעבור. אבל לפי מהרי"ט וחו"י פשוט שהדין הוא יעבור ואל יהרג, שאין כאן אלא שאר עבירות שהדין הוא יעבור ואל יהרג.

באשה

עוד נ"מ יתכן האם מותר לאשה להרוג עוברין, שאם כדברי המהרי"ט או הגרמ"פ פשוט שאין הבדל בין איש לאשה, אבל לפי דברי החו"י יתכן שאין איסור אלא באיש שמצווה על מצות פרו ורבו, אבל אשה שאינה מצווה אז אין לה איסור להשחית זרע.

אשה שהרה לזנונים

הח"י נשאל אודות אשת איש שזינתה, וחזרה בתשובה ושאל להרב שיסדר לה תיקון התשובה, ואח"כ התברר שהיא בהריון, ושאלה בפיה האם מותר לה לשנות איזה סם שגורם להפלת העובר. וכתב החו"י שמצד זה שהולד הוא ממזר אין להתיר, משום דדין ממזר לכל דבר כדין ישראל כשר, וראוי להיות דין הגדול בחו"ל, רק שאסור לבא בקהל ולישב בסנהדרין, וכבר שנינו דלענין לפדותו ממזר ת"ח קודם לכה"ג עם הארץ. רק שמהרי"ל כתב שאין מבקשים עליו רחמים לומר קיים את הילד הזה בעת שמלין אותו, דודאי לא ניחא לן. ועי"ש (בחו"י) שהיה אפשר לחלק כמה חילוקים, אם כבר עברו ארבעים יום דמקמי הכי מיא בעלמא נינהו כמבואר בפ' המפלת, או אם כבר עברו על הריונה ג' חדשים שהוא זמן הכרת העובר וזמן הבחנה, או אם הרגישה בבטנה תנועת העובר המאוחר קצת אחר ג' חדשים, אבל כתב שאין זה מבוקשינו לדון מדעת נוטה וסברת הכרס, רק ע"פ דין תורה. ועי' לקמן מה שכתב עליו בשאלת יעב"ץ.

ועי"ש שבתחילה רצה לומר שהיכא שלא "עקר" הוולד אין איסור כלל, ומוכיח כן מתוס' למסכת נדה (הנ"ל). עוד הוכיח מהא דאר"י אמר שמואל פ"ק דעירוכין (ז, א) האשה שיצאה ליהרג מכין אותה נגד בית הריונה כדי שימות הולד תחילה שלא תבא לידי ניוול, וכי מותר לעבור על איסור כדי שלא תבא לידי ניוול, אלא ע"כ שאין איסור. עוד הוכיח מהמשנה (שם) שכתוב האשה שיצאה ליהרג אין ממתנין לה עד שתלד, ומק' בגמ' פשיטא גופה היא, ומתריך איצטריך ס"ד אמינא הואיל וכתוב (שמות כא) כאשר ישית עליו בעל האשה, ממונא דבעל הוא ולא ליפסדיה מיניה, קמ"ל. ואם איתא שיש איסור בהריגת העובר למה הוי "פשיטא" שהיכא שהאם חייבת מיתה הורגין גם העובר. אבל אח"כ הביא דברי התוס' למסכת חולין שכתב להדיא שיש איסור בדבר, ומסביר החו"י שלא גרע מהשחתת זרע.

וההיא דערכין כתב החו"י דיש לדחות ולומר דשם לא נקרא ממית נפש שהרי עכ"פ סופו למות, ולחיי שעה דעובר לכ"ע לא חיישינן. (וכן הסכים בשו"ת שאילת יעב"ץ סימן מג)

השגת היעב"ץ על בחו"י

על מה שכתב החו"י שלא שאני בין אם הוולד ממזר או לא, השיג עליו בשו"ת שאילת יעב"ץ, (שם) דשאני ושאני, שהיות ויש עליה חיוב מיתה לשמים, (ואפילו בזמה"ז שבטל ד' מיתות ב"ד, אבל "דין" ד' מיתות ב"ד לא בטל) ועובר ירך אמה, אין איסור בהריגת העובר. עוד כתב שפשוט שאם המיתה את עצמה אינה בכלל ואת דמכם לנפשותיכם אדרוש, ואינה נענשת. שעל כיוצא בזה אמרו בספרי יכול כשאול וכו', ואדרבא נראה שזכות הוא לה. [עוד כתב שאפי' למ"ד חבר צריך התראה, נ"מ אם התרו בה. וזה פלא, דא"כ "נפל פיתא לבירא", שהרי בדרך כלל אין התראה על אשה מזנה, אז אינו נוגע כלל ההיתר להרוג העובר היכא שאמו זינתה.] ועי' בספר הזכרון להגר"י אברמסקי זצ"ל מאמר מהגרמ"פ זצ"ל שתקף דברי היעב"ץ אל, וכתב שהם דברים בטלים אע"פ שכתבם אדם גדול, שכל זמן שאין פסק ב"ד שחייבת מיתה אין דין מיתה כלל.

לגבי עיקר הנידון כתב היעב"ץ שעיקר האיסור הוא עפ"י קבלה, כדברי הזוה"ק הובא בסוף המאמר.

להתעסק בהפלת עובר גוי

המהרי"ט (ח"א סימן צט) נשאל האם מותר להתעסק עם גויה שתפיל, האם יש בדבר איסור מחמת איבוד נפשות שהן גוים. וענה מהרי"ט שאיבוד נפשות אין כאן, דאפילו בישראל נפלים לאו נפש הוא, וממון הוא דחייב רחמנא דמי וולדות לבעל, דכתיב כאשר ישית עליו בעל האשה (כראיית הסמ"ע). ובריש הנחנקין אמרינן ואצטריך למכתב מכה איש ומת ואצטריך למכתב כל מכה נפש, דאי כתיב כל מכה נפש הוה אמינא אפילו נפלים קמשמע לן, ובפרק יוצא דופן דרשינן כל נפש לרבות קטן בן יום אחד, דמשמע כל נפש אפילו נפש כל דהו, אלמא נפלים אפילו נפש כל דהו לא מקרי. ובסוף פרק קמא דערכין תנן האשה שהיא יוצאה ליהרג אין ממתנין לה עד שתלד, ופרכינן פשיטא גופה היא, סד"א הואיל וכתוב אשר ישית עליו בעל האשה ממונא דבעל הוא ולא לפסדיה מיניה קמשמע לן, ומדפריך פשיטא משמע דמחמת איבוד נפשות אין נדנדוד כלל, ולא אתא לאשמועינן אלא משום פסידא דבעל. ואמרינן התם האשה שהיא יוצאה ליהרג מכין אותה כנגד בית הריון שלה כדי שימות הולד תחילה שלא תבא לידי ניוול, אלמא בשביל

ניול האם הורגים הולד בידים ולא חשו משום איבוד נפשות. **הילכך בישראלית מפני צורך אמו נראה שמותר להתעסק עמהם שתפילה כיון דרפואת אמו היא.** מדבריו יוצא שאין איסור כלל בהפלת עוברים. (ואעפ"כ אינו מתיר אלא לצורך!)

אבל כבר תמהו עליו, שהוא עצמו (סימן צז) כתב להדיא שיש איסור. עי"ש שמביא דברי התוס' (חולין לג, א) דנהי דפטור על הנפליה אבל לא שרי וכו' **דהא דאסור מדין חבלה הוא.** ועי"ש שמביא ראיות לכאן ולכאן האם מתחשבין בחיות של עובר, שמהא דתנן (פרק ז' דאהלות) האשה שהיא מקשה לילד, מחתכין את הוולד במעיה ומוציאין אותו אברים אברים, מפני שחייה קודמין לחייו, משמע חיי עובר הוי חיות, דטעמא דחיתוכין העובר הוא משום ד"חייה קודמין לחייו", הא אם לא היה לה סכנת נפשות נחשב חיי הוולד כחיות ואסור להרגו. וכן מההיא דאיתא בערכין (ז, א), אשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין ומקרעין את כרסה ומוציאין את הוולד, ומפרשינן לה דלא נצרכה אלא להביא סכין דרך רשות הרבים, דאף על גב דספק נפשות דוחה את השבת, מהו דתימא התם הוא דהוה ליה חזקת חיותא הכא דלא הו"ל חזקת חיותא מעיקרא אימא לא קמ"ל, אלמא דספק נפשות חשיב כיון דדוחה את השבת. אבל מאידך גיסא מההיא דאמרינן בערכין (שם) דהורגין את הוולד בידים מפני ניוול האם, משמע שאין איסור בהריגת העובר.

ותי' המהרי"ט בב' אופנים או דנאמר שלעולם עובר נחשב כילוד, וההיא דיוצאה ליהרג שאני הואיל וסופו ליהרג עם אמו, דעובר ירך אמו. א"נ לעולם אינו כילוד, וההוא דיושבת על המשבר שמחללין עליו את השבת, היינו טעמא שכיון שמתה האם הוי כילוד (כדברי הרמב"ן החולק על הבה"ג), דתו לאו ירך אמו הוא דלאו בדידה תליא אלא חי הוא ודלת נעולה פניו. [אבל צ"ע שהמהרי"ט לא תירץ על ההיא דאהלות שרק משום דחייה קודמין חותכין העובר]

ומחמת הסתירה בדברי מהרי"ט כתב הגרמ"פ (שם) שאולי תשובה השנייה תלמוד טועה כתבו. אבל עי' בצ"א (חלק ט סימן נא - קונ' רפואה במשפחה פרק ג) שמנסה ליישב הסתירה.

וויכוח בין הגרמ"פ ובעל שו"ת ציץ אליעזר

הגרמ"פ במאמרו הנ"ל תוקף את בעל הציץ אליעזר שפסק שמותר להפיל עובר שיש לו מחלת "טיי סקס", ומאריך להוכיח שיש כאן איסור דאורייתא של רציחה, ולכן בוודאי אסור, ואין להתיר אא"כ קיים וודאי חשש לחיי האם, דאז נידון כרודף. הציץ אליעזר (חלק י"ד סי' ק) כתב תשובה ארוכה ליישב טענותיו של הגרמ"פ, ואכמ"ל.

דברי הזוה"ק

בצ"א (שם) דן באריכות על כל הנושא, ובסוף התשובה הוא מצטט לשון הזוה"ק (פ' שמות ד' ג' ע"ב) שרמז עליו היעב"ץ בתשובתו (שם), וז"ל: מאן דקטיל בנוי ההוא עוברא דמתעברין אתתיה וגרים לקטלא ליה במעהא דסתיר בניינא דקב"ה ואומנותא דיליה, אית מאן דקטיל בן נח והאי קטיל בנוי, תלתא בישין עביד דכל עלמא לא יכיל למסבל, ועל דא עלמא מתמוגגא זעיר זעיר ולא ידיע, וקב"ה אסתלק מעלמא וחרבא וכפנא ומותנא אתיין על עלמא, ואילן אינון קטיל בנוי סתיר בניינא דמלכא, דהיא שכינתא, דאזלא ומשטטא בעלמא ולא אשכחתי נייחא, ועל אלין רוחא דקודשא בכיה, ועלמא איתדן בכל הני דינין, ווי להווא בן נח ווי ליה טב ליה דלא יתשברי עלמא עכ"ל.